

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce

Bakalářská práce

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce

Charitativní a sociální práce

Bc. Šárka Adamcová

*Příbuzenská pěstounská péče: prožívání zabezpečení péče a výchovy
vnuků ze strany prarodičů*

Bakalářská práce

vedoucí práce: ThLic. Michal Umlauf

2021

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.

V Olomouci 21. 6. 2021

.....

Bc. Šárka Adamcová

Poděkování

Na tomto místě chci poděkovat vedoucímu práce, panu ThLic. Michalu Umlafovi za jeho obětavé a vstřícné vedení v průběhu psaní práce. Jsem vděčná za připomínky, trpělivost a zpětnou vazbu, kterou mi vždy ochotně poskytl. Poděkování také patří celé mé rodině, za podporu při studiu.

Obsah

Úvod.....	6
1 Legislativní ukotvení sociálně-právní ochrany dětí a náhradní rodinné péče.....	7
1.1 Sociálně-právní ochrana dítěte	7
1.2 Náhradní rodinná péče.....	9
1.3 Etická dilemata při výkonu sociálně-právní ochrany dítěte	11
2 Pěstounská péče.....	13
2.1 Historie pěstounství u nás.....	13
2.2 Proces vzniku pěstounské péče.....	14
2.3 Zabezpečení pěstounské péče.....	15
3 Příbuzenská pěstounská péče.....	19
3.1 Specifika příbuzenské pěstounské péče.....	19
3.2 Prarodiče v roli pěstounů.....	23
3.3 Specifika a selhání výchovy dětí svěřených do příbuzenské pěstounské péče.....	25
4 Metodologie výzkumu.....	28
4.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky	28
4.2 Metoda výzkumu a analýzy dat.....	28
4.3 Výběr respondentů.....	29
4.4 Etika a limity výzkumu.....	30
5 Analýza dat.....	32
5.1 Jsem v roli babičky.....	32
5.2 Změna prostředí u dítěte	33
5.3 Pozitivní hodnocení svých vlastních dětí	33
5.4 Kde hledám pomoc	35
5.5 Co mi může nabídnout stát a doprovázející organizace	35
6 Diskuse.....	37
Závěr.....	42
Bibliografie.....	44
Seznam tabulek a grafů	48
Seznam zkratk	49
Anotace.....	50

Úvod

Cílem mé bakalářské práce je objasnit, jak prarodiče - pěstouni pohlíží na péči o své vnuky v pěstounské péči a jak vnímají výchovu svěřených vnuků v kontextu výchovy svých vnuků.

Téma příbuzenské pěstounské péče je mi blízké, jelikož pracuji na pozici koordinátora náhradní rodinné péče pro orgány sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD). Organizuji povinné vzdělávání pro pěstouny a zajišťuji hlídání dětí v pěstounské péči během těchto školení. V průběhu mé práce jsem navázala neformální vztahy s pěstouny, zejména prarodiči, kteří si z různých důvodů vzali své vnuky do náhradní rodinné péče. Díky tomu jsem nahlédla pod povrch systému příbuzenské pěstounské péče.

Nejen děti, ale i prarodiče jsou ve své podstatě obětí krizové situace v rodině. Zavinili oni sami danou situaci tím, že nezvládli výchovu svých dětí? Nebo jsou v tom nevinně? To jsou otázky, které si dnes a denně kladu, když poslouchám příběhy prarodičů. Vychovali vlastní děti a místo klidu a odpočinku se stávají náhradními rodiči svým vnukům, protože jejich vlastní děti jako rodiče selhali. Proč ale selhaly? Jak velký podíl viny na tom mají oni sami? A jak se tím pádem jejich výchova promítne do života jejich vnuků? Neselžou stejně, jako jejich děti? Na čem to závisí?

Navzdory všem těmto pochybnostem a otázkám, které nejen mě napadají, je příbuzenská pěstounská péče zřejmě nejlepší formou náhradní péče o děti a proto má své významné místo v rámci systému sociálně právní ochrany dětí.

V mé bakalářské práci chci odpovědět na otázky, jak prarodiče – pěstouni vnímají svou roli, jak pohlíží na výchovu svých dětí a vnuků, jak vnímají zabezpečení této výchovy nejen z jejich strany, ale i ze strany státu a doprovázející organizace. Cílem práce je dále odhalit nedostatky v systému sociálně-právní ochrany dětí a napomoci tak jeho zkvalitnění.

Pro svou bakalářskou práci jsem zvolila kvalitativní výzkum, jehož koncepce bude vypracována na základě studia odborné literatury a pramenů. Výzkum bude probíhat na základě polostrukturovaných rozhovorů vybraných pěstounů a tyto budou konfrontovány s nejnovějšími výzkumy v této oblasti. Výsledky a závěry bakalářské práce ukáží problémy, které prarodiče – pěstouni musí řešit, jaké rezervy jsou v systému sociálně-právní ochrany dětí a jak pomoci prarodičům – pěstounům jejich roli zvládnout.

1 Legislativní ukotvení sociálně-právní ochrany dětí a náhradní rodinné péče

V rámci první kapitoly se zaměřím na všeobecný obsah sociálně-právní ochrany dětí a její jednotlivé instituce. Dále vymezím, co je náhradní rodinná péče a jaké máme její formy a v neposlední řadě se zmíním o etických dilematech, se kterými se setkávají pracovníci při výkonu sociálně-právní ochrany dítěte.

1.1 Sociálně-právní ochrana dítěte

Listina základních práv a svobod dle článku 32 odst. 4 garantuje rodičům právo pečovat a vychovávat děti a naopak dětem zajišťuje právo na rodičovskou výchovu a péči. Sociálně-právní ochrana dětí v dnešní podobě je však důsledkem dlouhodobého právního vývoje v oblasti občanského, rodinného i trestního práva a zrcadlí se tak v mnoha právních předpisech.

Rámec sociálně-právní ochrany dětí vychází z řady historických i novodobých dokumentů, zejména z Ženevské deklarace práv dítěte (1924), Valného shromáždění OSN - Deklarace práv dítěte (1959), Úmluvy o právech dítěte (1989) a z Ústavy ČR (Úmluva o právech dítěte byla publikována ve Sbírce zákonů jako sdělení Federálního Ministerstva zahraničních věcí pod č. 104/1991 Sb.).

Základem je však zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, který nabyl účinnosti dne 1. 1. 2014, a zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Základním předpokladem sociálně-právní ochrany dětí je nejvyšší prospěch a blaho dítěte, které se ocitlo v ohrožení a potřebuje pomoc zvenčí. Ať už z důvodu úmrtí rodičů nebo částečné či úplné absence základních rodičovských schopností a dovedností, špatné sociální situace rodiny, která rodičům neumožňuje poskytnout vhodnou péči, nebo fyzické či psychické problémy rodičů (Pemová, Ptáček, 2012, str. 28).

Na sociálně-právní ochraně dítěte se ze zákona č. 359/1999 Sb., § 4 podílí zejména tyto instituce:

Obecní úřad (OÚ) je ze zákona povinnen vyhledávat děti, které potřebují sociálně-právní ochranu, působit na rodiče, aby si plnili své rodičovské povinnosti a poskytovat jim v tomto směru poradenství a tzv. pomocnou ruku. Jsou nejbliže rodinám, mohou tak operativně řešit aktuální situace (Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]).

Obec s rozšířenou působností (ORP) koordinuje, navrhuje a posuzuje sociálně právní ochranu na území správního obvodu ORP, případně pořádá případové konference pro řešení konkrétních situací ohrožených dětí a rodin, a to ve spolupráci s dalšími zainteresovanými odborníky (ze škol, policie, z institucí poskytujících zdravotní služby, atd.), koordinuje zpracování a aktualizaci individuálního plánu ochrany dítěte a pomáhá potenciálním i stávajícím pěstounům nebo osvojitelům (Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]).

Krajské úřady plní funkci nadřízeného kontrolního orgánu směrem k obecním úřadům ORP a obecním úřadům a také funkci odvolacího orgánu. Kromě toho zprostředkovávají proces náhradní rodinné péče (Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]).

Ministerstvo práce a sociálních věcí zajišťuje v této oblasti dostatečnou a vhodnou právní úpravu a ze zákona řídí celý proces sociálně-právní ochrany dětí vydáváním předpisů a směrnic. Je kontrolním a odvolacím orgánem ve vztahu ke krajským úřadům (Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]).

Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí v Brně řeší ochranu dětí ve vztahu k cizině a zprostředkovává osvojení českých dětí do ciziny a obráceně (Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]).

Policie ČR vyšetřuje trestné činy páchané na dětech (Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]).

Další odborné instituce a odborníci (lékaři, speciální pedagogové, psychoterapeuti, psychiatři, dobrovolnická centra atd.) (Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]).

Metody práce jednotlivých účastníků sociálně-právní ochrany dětí se přitom nutně musí lišit. Zatímco policie je zákonem pověřena k vyšetřování, shromažďování důkazů, dokumentací, výslechům či předáváním informací dalším orgánům, sociální pracovníce získávají informace potřebné k pomoci dítěti a rodině, zajímají se o vztahy, souvislosti a příčiny, zajímají se o vývoj situace, nabízejí a hledají řešení, resp. zplnomocňují k řešení. Poskytovatelé odborné pomoci fungují na základě žádosti klienta (například psychoterapeuti) a ti se zajímají o vztahy a komunikaci, léčí, provází a pomáhají realizovat řešení (Pemová, Ptáček, 2012, str. 34).

V systému OSPOD má své nezastupitelné místo i kontrola, ta se však musí provádět legitimně (v souladu se zákonem stanovenými podmínkami), jen v odůvodněných případech, v rozsahu, které odpovídá skutečným potřebám ochrany dítěte, se zachováním lidské důstojnosti, se zachováním ochrany osobních údajů, transparentně a přezkoumatelně (Pemová, Ptáček, 2012, str. 34-35).

1.2 Náhradní rodinná péče

Náhradní rodinná péče je poskytována dětem opuštěným, osiřelým, které ztratily z nějakého důvodu svou vlastní biologickou rodinu. Náhradní rodinná péče má přednost před ústavní péčí, neboť dává dětem možnost žít v přirozeném rodinném prostředí (Dunovský a kol., 1999, s. 225 - 227).

Rodiče a děti mají vůči sobě navzájem povinnosti a práva. Rodičovská odpovědnost vzniká narozením dítěte a zaniká jeho plnou svéprávností. Spočívá ze zákona v péči o dítě, v zajišťování jeho výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště, v zastupování dítěte a ve spravování jeho jmění (Zákon č. 89/2012 Sb., § 856, §858).

Rozsah rodičovské odpovědnosti může změnit jen soud, a to zejména tehdy, pokud se dítě ocitne ve stavu nedostatku řádné péče (kvůli úmrtí rodičů, pozbytí jejich způsobilosti k právním úkonům, nebo když děti zanedbávají školní docházku, požívají návykové látky, páchají trestnou činnost, je na nich pácháno násilí apod.) (Zákon č. 89/2012 Sb., § 869 - 872).

Pokud stát upraví rozsah rodičovské odpovědnosti rodičů, pak náhradní péči o dítě přebírá buďto stát nebo jiná fyzická osoba. V tomto případě jde o náhradní rodinnou péči. Do péče jiné osoby však může být dítě svěřeno jen tehdy, pokud je v souladu se zájmem dítěte a prioritou je, aby dítě zůstalo v rámci možností v přirozeném prostředí, to znamená u rodinných příslušníků nebo příbuzných (Bubleová a kol., 2011, s. 39 - 42).

V případě, že je možné soudně uložit rodičům nebo ostatním příbuzným vyživovací povinnost k dítěti, je možné aplikovat institut svěřeni dítěte do péče jiné fyzické osoby. V opačném případě, pokud jim výživné není možné stanovit, soud dítě do péče jiné fyzické osoby nesvěří a využije jiný institut. Například svěřeni dítěte do pěstounské péče (Zákon č. 89/2012 Sb., § 953).

Poručenství

V případě, že není žádný rodič, který by vůči dítěti vykonával rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu, jmenuje soud dítěti poručníka. Tím se stane buďto osoba, kterou označí rodiče a ta s tím souhlasí, nebo některá z příbuzných či blízkých osob dítěti, pokud ji rodiče výslovně nevyloučí. V krajním případě se jím stane jiná vhodná osoba (Zákon č. 89/2012 Sb., § 928 - 931).

Dle Bubleové rozlišujeme dva typy poručenství, a to poručenství bez zajišťování osobní péče o dítě nebo poručenství s osobní péčí o dítě. Pokud poručník pečuje o dítě osobně,

náleží jemu i dítěti stejné hmotné zabezpečení, jako při pěstounské péči (Bubleová a kol., 2011, s. 54).

Opatrovník

Soud jmenuje dítěti opatrovníka v případě, pokud zákonný zástupce nehájí zájmy dítěte dostatečně. Například v případě poškození majetkových zájmů dítěte. Opatrovníkem se může stát i orgán sociálně-právní ochrany dětí, přičemž soud specifikuje práva a povinnosti opatrovníka (Bubleová a kol., 2011, s. 62).

Pěstounství

V případě, že o dítě nemůže pečovat žádný z rodičů, ani poručník, může soud svěřit péči dítěte pěstounovi. Tato péče je ze zákona preferovaná před péčí ústavní. Pěstounem se může ze zákona stát každý, kdo poskytuje záruky řádné péče, má bydliště na území České republiky a souhlasí se svěřením dítěte do pěstounské péče. Přednostně přitom soud svěří dítě do péče příbuzné či jinak blízké osoby. Pěstounské péči může předcházet tzv. péče předpěstounská (Zákon č. 89/2012 Sb., § 958 - 970).

Pěstoun může rozhodovat jen o běžných záležitostech dítěte a je povinen informovat rodiče o záležitostech podstatných. Mezi ně patří například souhlas s operací či změna trvalého pobytu. Rodiče dále mají právo se s dítětem osobně a pravidelně stýkat, pokud soud nerozhodne jinak. Pěstouni také musí ze zákona udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s jeho rodiči a příbuznými a rodič může požádat soud o svěřením dítěte zpět do jeho péče. Soud návrhu vyhoví, pokud shledá, že je to v souladu se zájmem dítěte (Bubleová a kol., 2011, s. 49 - 53).

Pěstoun má povinnost zvyšovat si znalosti v oblasti výchovy a péče o dítě, a to v rozsahu nejméně 24 hodin v kalendářním roce. Také musí umožnit sledování, jak naplňuje dohodu o výkonu pěstounské péče (Zákon č. 359/1999 Sb., § 47a odst. f).

Pěstounská péče zaniká rozhodnutím soudu, úmrtím dítěte nebo pěstouna, na žádost pěstouna, při společné pěstounské péči rozvodem manželství pěstounů nebo dosažením zletilosti, resp. plné svéprávnosti dítěte (Pazlarová, 2016, s. 111).

Pěstounská péče se v průběhu času také může změnit na poručnickou, ale jen v případě, že rodiče dítěte zemřeli, nebo jim byla odejmuta, pozastavena či omezena rodičovská zodpovědnost, případně rodiče ztratili schopnost vykonávat právní úkony (Bubleová a kol., 2011, s. 50).

Osvojení neboli adopce

Zákon říká, že osvojením se rozumí přijetí cizí osoby za vlastní. Mezi osvojitelem a osvojencem se vytváří stejný vztah, jako mezi dítětem a rodičem. Zákon proto vyžaduje přiměřený věkový rozdíl a vylučuje sourozeneckou příbuznost i příbuznost v přímé linii. O osvojení rozhoduje soud na návrh osvojitele, osvojit lze pouze dítě, které nenabýlo plné svéprávnosti. Osvojiteli nenáleží žádné hmotné dávky v souvislosti s osvojením dítěte, narozdíl od pěstounů (Bubleová a kol., 2011, s. 43 - 49).

Ústavní výchova

Soud může dítěti nařídit ústavní výchovu, pokud dříve nařízená opatření soudu selžou a výchova a vývoj dítěte jsou ohroženy či narušeny. Ústavní výchovu lze nařídit maximálně na dobu tří let, ale je možné ji v případě nutnosti prodloužit. Důvody pro ústavní výchovu dítěte je nutné minimálně každých 6 měsíců přezkoumávat. Pokud je možné dítěti zajistit náhradní rodinnou péči, soud ji okamžitě zruší a rozhodne o osobě, které bude dítě svěřeno do péče (Macela et al., 2019, s. 370).

Hostitelská péče

O hostitelské péči hovoříme, pokud dítě žijící v dětském domově odchází na víkendy nebo prázdniny do jiných rodin, k tzv. hostitelům. Nejde o formu náhradní rodinné péče, navzdory tomu, že jejím cílem je napomoci dítěti poznat a nalézt stabilní zázemí a navázat sociální a citové vazby mimo dětský domov. Dítě tak pozná i fungování normální domácnosti. Veškeré náklady spojené s pobytem dítěte v hostitelské rodině jdou na vrub hostitelů (Bubleová a kol., 2011, s. 57).

1.3 Etická dilemata při výkonu sociálně-právní ochrany dítěte

Každá situace, kterou sociální pracovníci řeší, má nejen právní souvislosti, ale i etické. Zvláště pak, pokud si uvědomí, že děti z biologických rodin vykazují lepší psychosomatický vývoj před dětmi z pěstounské či ústavní výchovy.

Navíc, jakoukoliv intervenci ze strany sociálních pracovníků mohou klienti vnímat jako nežádoucí a ohrožující, mohou prožívat pocity studu, strachu z budoucnosti i samotné osoby sociálního pracovníka. Často se obávají, že kvůli nedostatkům budou potrestáni, v krajním případě odebráním dětí.

Pracovníci v rámci své práce musí řešit například tato dilemata:

- Kdy a na základě jakých faktorů upřednostnit v zájmu dítěte „šetrný“ a kdy „razantní“ zásah do rodinného prostředí?
- Je vždy celistvost rodiny v nejlepším zájmu dítěte?
- Je lepší v kontaktu s klienty zohledňovat spíše podpůrný a ochranný přístup k rodině, nebo trvat na kriminalizaci nevhodného chování rodičů?
- V samotném procesu ochrany dítěte má být větší důraz kladen na policejní vyšetřování nebo na hodnocení potřeb dítěte a jeho léčbu?
- Existuje jednotný koncept ohrožení dětí nebo je mnoho různých forem, z nichž každá má své příčiny, projevy a důsledky?
- Jakým způsobem může případné trestní stíhání rodičů ovlivnit proces ochrany dítěte?
- Je lepší zaměřit se na dítě nebo rodiče (v případech domácího násilí na oběť nebo agresora)?
- Je lepší nahlížet na dítě jako na „ohrožené“ nebo se snažit přesně definovat konkrétní formu ohrožení? (Pemová, Ptáček, 2012, str. 37).

2 Pěstounská péče

Smyslem této kapitoly je krátký exkurz do historie pěstounství, která u nás neměla vždy oporu v systému. Dále se v rámci této části budu věnovat vzniku a zániku pěstounské péče a sociálnímu zabezpečení osob pečujících. Zaměřím se na jednotlivé sociální dávky a státní příspěvek.

2.1 Historie pěstounství u nás

Historie pěstounství u nás spadá do dávné historie. Nejprve to byly nalezince, které se staraly o sirotky a byly jediným zdrojem dětí pro zájemce o osvojení a pěstounskou péči, anebo kojné, už za osvícenství úředně označeny „pěstouny“ (Matějček, 1999, s. 15 - 22). Velké množství sirotků bylo potřeba zaopatřit vždy po velkých válkách, a tak po 1. světové válce byl v Československu vytvořen efektivní systém pěstounské péče. Děti ze sirotčinců a nalezinců byly umísťovány za úplatu cizím lidem, přičemž tato péče byla úředně řízená a kontrolovaná. V systému byly zahrnuty i tzv. rodinné kolonie včetně soukromé dohody mezi rodiči dítěte a pěstouny bez rozhodnutí soudu (Matějček, 1999, s. 15 - 22).

K velké změně systému došlo po roce 1948. Socialistický stát přebрал odpovědnost za děti, které nemohly vyrůstat ve své rodině, a místo opatrovníků zvolil jako nejlepší způsob péče kolektivní výchovu ve velkých ústavech. Pěstounská péče tak byla v r. 1950 zrušena. V úvahu připadalo dle zákona pouze poručnictví nebo osvojení. Neosvojené děti se tak musely vrátit zpět do ústavu (Vránová, 2011, s. 25).

Pěstounská péče byla znovuobnovena v roce 1973. Podobala se však více osvojení, neboť preferovala větší vzdálenost od biologické rodiny právě z důvodů možného kontaktu s cílem možnosti trvalého umístění dítěte. Pěstouni měli od státu jen symbolickou podporu a ženy pěstounky byly znevýhodněny v důchodovém zabezpečení (Pazlarová, 2016, s. 13).

K velkému zlomu došlo po Sametové revoluci. „*Významný zlom v postoji zákonodárce k náhradní rodinné péči přinesla až nová právní úprava, která konečně deklarovala přednost náhradní rodinné péče před výchovou ústavní. Tato zásadní změna byla vtělena do zákona č. 91/1998 Sb. kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů*“ (Smolíková, 2014, s. 58).

Dalším důležitým krokem bylo přijetí zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Tento právní předpis, který nabyl účinnost ode dne 1.4.2000, měl sloučit právní úpravu, která do té doby vstupovala do předpisů jak sociálního zabezpečení, tak do podzákonných norem (Smolíková, 2014, s. 58).

2.2 Proces vzniku pěstounské péče

Pěstounem se osoba stane pouze na základě pravomocného rozhodnutí soudu, kterým soud svěří nezletilé dítě do pěstounské péče určité fyzické osobě.

V praxi často předchází vydání soudního rozhodnutí o svěřením nezletilého dítěte do pěstounské péče ještě soudem vydané usnesení o předběžném opatření o předání nezletilého dítěte do péče určité osoby. Tato osoba většinou současně se svým návrhem na předání dítěte do její péče zároveň podává i návrh na svěřením dítěte do pěstounské péče. Tímto bude daná osoba zařazena do kategorie osoba pečující (srov. ustanovení § 4a písm. b, 3. zákona č. 359/1999 Sb., zákona o sociálně-právní ochraně dětí) a může si tak mj. podat žádost o stanovené dávky pěstounské péče.

V procesu „vzniku“ pěstounské péče rozlišujeme mezi cizí pěstounskou péčí a příbuzenskou pěstounskou péčí.

Cizí pěstounská péče

Pokud hovoříme o cizí pěstounské péči, pak máme na mysli svěřením dítěte do pěstounské péče fyzické osobě, která není příbuzná nebo blízká dítěti. U této osoby se vyžaduje předchozí odborná příprava a posouzení. Žadatel tak musí projít tzv. procesem zprostředkování (Pazlarová, 2016, s. 31 - 32).

Ten dle Pazlarové spočívá ve „1. vyhledávání dětí, kterým je třeba zajistit péči v náhradním rodinném prostředí formou pěstounské péče nebo osvojení, 2. ve vyhledávání fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny, 3. v odborné přípravě fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny, 4. ve výběru určité fyzické osoby vhodné stát se osvojitelem nebo pěstounem určitého dítěte, jemuž se osvojení nebo pěstounská péče zprostředkovává, a v zajištění osobního seznámení se dítěte s touto osobou“ (Pazlarová, 2016, s. 31 a 32).

Žadatel, který se chce stát pěstounem, tak přichází nejprve do kontaktu s obecním úřadem obce s rozšířenou působností (ORP) a s pracovníkem oddělení sociálně-právní ochrany dětí, který vede agendu náhradní rodinné péče. Tento zajistí a shromáždí veškeré potřebné

podklady vztahující se k žadateli, například veškerá osobní data žadatele, doklad o státním občanství, opis z evidence Rejstříků trestů, sdělení o zdravotním stavu žadatele a další (Zákon č. 359/1999 Sb., § 21).

Poté úřad obce s rozšířenou působností vydá stanovisko k podané žádosti o zprostředkování pěstounské péče a následně předá dokumentaci krajskému úřadu. Ten po splnění všech požadovaných kritérií zařadí žadatele do evidence žadatelů o pěstounskou péči. Na základě této evidence pak vybere krajský úřad vhodné budoucí pěstouny pro ty děti, které jsou vedeny v evidenci dětí čekajících na pěstounskou péči u téhož krajského úřadu (Pazlarová, 2016, s. 32 a 33).

Příbuzenská pěstounská péče

Speciální formou pěstounské péče je příbuzenská pěstounská péče, při níž je dítě svěřeno některé z příbuzných osob - prarodičům, tetě, strýci, sourozenci apod. Zákon tuto variantu preferuje, pokud není v rozporu se zájmy dítěte. V tomto případě neprobíhá proces zprostředkování. Tento postup je v souladu s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva, který klade důraz na zachování vztahů dítěte se svou rodinou, přičemž příbuzenství je specifikováno jako vztah založený na pokrevním poutu. Buďto přirozeném, nebo důsledkem vyvratitelných domněnek otcovství (Mikulajová, 2015, [online]).

Pěstounská péče na přechodnou dobu

Dočasným řešením krizové situace dítěte v omezeném období je institut pěstounská péče na přechodnou dobu. Ze zákona může trvat nejdéle 1 rok, pokud nebyli později ke stejnému pěstounovi svěřeni do péče i sourozenci dítěte. Díky tomu se děti, kteří se dočasně ocitnou mimo vlastní rodinu, vyhnou pobytu v ústavu či jiném kolektivním zařízení (Pazlarová, 2016, s. 32 - 38).

2.3 Zabezpečení pěstounské péče

Hmotné zabezpečení pěstounské péče upravuje zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. A to prostřednictvím následujících dávek: Příspěvek na úhradu potřeb dítěte, Odměna pěstouna, Odměna pěstouna ve zvláštních případech, Příspěvek při převzetí dítěte a Příspěvek na zakoupení motorového vozidla (Zákon č. 359/1999 Sb., § 47e).

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, zajišťuje pěstounovi právo na poskytnutí pomoci při zajištění osobní péče o svěřené dítě po dobu, kdy je dočasně práce neschopný, při narození vlastního dítěte, při zařizování důležitých osobních záležitostí nebo při úmrtí blízké osoby. Pěstoun má také právo na poskytnutí celodenní péče o svěřené dítě po dobu 14 dnů v kalendářním roce a může využít terapeutické podpory nebo jiné odborné pomoci. A to díky státnímu příspěvku na výkon pěstounské péče (Zákon č. 359/1999 Sb., § 47a).

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte obdrží nezletilé nezaopatřené dítě, které je svěřené do pěstounské či poručnické péče. U nezletilého dítěte tuto dávku pobírá osoba pečující nebo osoba v evidenci, a to jednou měsíčně. Příspěvek obdrží i nezaopatřená zletilá osoba, nejdéle však do 26 let. V tomto případě je příspěvek vyplácen zletilému dítěti (Zákon č. 359/1999 Sb., § 47f).

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí říká, že pokud je dítě příjemcem důchodu z důchodového pojištění a pokud je tento důchod vyšší nebo stejný jako je výše příspěvku, pak příspěvek na úhradu potřeb dítěte se nevyplácí. Pokud je dítěti vyplácen důchod v nižší částce než příspěvek, má dítě či osoba pečující nárok na doplatek rozdílu mezi důchodem a příspěvkem (Zákon č. 359/1999 Sb., § 47g).

Výši příspěvku stanovuje zákon, přičemž rozhodující je věk dítěte, resp. zda se jedná o dítě se zdravotním postižením (Pazlarová, 2016, s. 99).

Odměna pěstouna

Zákon říká, že nárok na tuto měsíční dávku má osoba pečující i osoba v evidenci. Odměna pěstouna se osobě pečující vyplácí až do doby, po kterou má dítě svěřené do pěstounské péče nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Bez ohledu na to, zda dítě pobírá příspěvek na úhradu potřeb dítěte z důvodu pobírání stejného nebo vyššího důchodu z důchodového pojištění (Pazlarová, 2016, s. 99). Pokud je dítě svěřené do pěstounské péče manželů, dávka se vyplácí jen jednomu z nich (zákon č. 359/1999 Sb., § 47i).

Výše odměny se liší v případě osoby pečující a osoby v evidenci. Pro výši odměny pěstouna pro osoby pečující je rozhodující počet svěřených dětí a zda se jedná o dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby (Zákon č. 359/1999 Sb., § 47i).

Pokud je pečující osobou prarodič nebo praprarodič dítěte, odměna pěstouna jí náleží jen v případech hodných zvláštního zřetele. Při posuzování se přihlíží „na sociální a

majetkové poměry osoby pečující nebo osoby v evidenci a jejich rodiny a s přihlédnutím ke zdravotnímu stavu dítěte“ (Zákon č. 359/1999 Sb., § 1).

Ze své vlastní praxe ale vím, že žádosti prarodičů o odměnu pěstouna jsou prakticky ve všech případech paušálně zamítány, a to i navzdory tomu, že příslušný OSPOD posoudí poměry jako zvláštního zřetele hodné a vydá v tomto smyslu Úřadu práce kladné posouzení ve prospěch pěstouna.

Pokud má ale prarodič v péči svěřené tři a více dětí, nebo nejméně jedno dítě závislé na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II., III či IV, náleží mu odměna pěstouna vždy (Pazlarová, 2016, s. 101).

Odměna pěstouna ve zvláštních případech

Na tuto dávku měsíční má pěstoun pečující alespoň o tři děti nebo alespoň o 1 dítě, které je dlouhodobě zdravotně postižené a vyžaduje mimořádnou péči. Odměna se pro účely důchodového zabezpečení posuzuje jako plat (Macela et al., 2019, s. 618 - 619).

Příspěvek při převzetí dítěte

Při převzetí dítě do pěstounské péče náleží pečující osobě příspěvek pro zajištění a nákup potřebného vybavení pro dítě, které přichází do pěstounské péče (Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]).

Vyplácí se jen jednou a pro jeho výši je rozhodující věk nezletilého dítěte (zákon č. 359/1999 Sb., §471). Nárok na příspěvek při převzetí dítěte nemají pěstouni na přechodnou dobu (Pazlarová, 2016, s. 103-104).

Příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla

Pokud má osoba v pěstounské péči svěřené nejméně tři děti (vč. zletilých nezaopatřených dětí, na které pobírá odměnu pěstouna), má nárok na příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla, či zajištění celkové opravy vozidla. Pečující osoba však nesmí toto motorové vozidlo používat pro svou výdělečnou činnost (Zákon č. 359/1999 Sb., § 47m). Výše příspěvku činí maximálně 100 tisíc korun, resp. maximálně 70 % pořizovací ceny motorového vozidla nebo prokázaných výdajů na opravy vozidla. Během deseti let však nesmí přesáhnout 200 tisíc korun (Zákon č. 359/1999 Sb., § 47m).

Příspěvek při ukončení pěstounské péče

Fyzické osobě, která byla ke dni dosažení zletilosti v pěstounské nebo poručenské péči, náleží jednorázový příspěvek při ukončení pěstounské péče. Vyplácí se jen jednou po zániku nároku na příspěvek na úhradu potřeb dítěte nebo důchodu z důchodového pojištění. A to i v případě, že by byl obnoven, například z důvodu studia, příspěvek na úhradu potřeb dítěte (Zákon č. 359/1999 Sb., § 47h).

Státní příspěvek na výkon pěstounské péče

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí přiznává tento příspěvek tomu subjektu, resp. instituci, které podepíše s pěstounem dohodu o výkonu pěstounské péče. Jedná se o tzv. doprovázející organizaci, a může jí být buďto obecní úřad s rozšířenou působností nebo osoba pověřená krajským úřadem k sociálně-právní ochraně dětí, kterou je zpravidla některý ze zapsaných spolků (Zákon č. 359/1999 Sb., § 47d).

Doprovázející organizace pomáhá pěstounům najít individuální přístupy k jednotlivým dětem pro zajištění nejvhodnějších podmínek pro jejich rozvoj, vzdělává je v oblasti výchovy a péče a zajišťuje jim sama nebo zprostředovaně odbornou pomoc. Zajišťuje pěstounům odlehčovací službu, aby mohl načerpat síly, respitní péči pro případ nemoci a musí také minimálně jednou za dva měsíce uskutečnit osobní kontakt s pěstouny a dětmi v jejich péči (Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]).

3 Příbuzenská pěstounská péče

Jak již bylo řečeno, pokud je dítě svěřeno do péče rodinným příslušníkům, hovoříme o příbuzenské pěstounské péči. Ta má řadu nesporných výhod, ale i rizik. Jejich znalost může napomoci vyššímu úspěchu pěstounské péče a snížení rizika jejího selhání.

V průběhu pěstounské péče může rodina dojít do stavu krize či krizové životní situace. Dle Kastové In Navrátil (2001, s. 115) je krize popsána jako neodkladná, naléhavá situace, ve které si účastník připadá „*naprosto bezmocný, má dojem, že se nic nedá změnit, přinejmenším ne k lepšímu.*“

Níže se tak zaměřuji právě na výhody a rizika jednotlivých forem příbuzenské pěstounské péče, a to i z pohledu jednotlivých účastníků péče.

3.1 Specifika příbuzenské pěstounské péče

Umístění dítěte do cizího prostředí, ať už kvůli úmrtí rodičů nebo z jiných důvodů, je pro dítě velmi traumatizující. Proto je důležité, aby celý proces integrace proběhl co nejméně bolestivě a zanechal na psychosomatickém vývoji dítěte co nejmenší následky. Pěstounská péče ze strany rodiny je z tohoto pohledu optimální, dítě jde do známého prostředí, ke známým lidem, ke svým příbuzným - většinou prarodičům. Mohou jít ale také k tetě, strýci, bratrovi, či sestře apod. (Pazlarová, 2016, s. 142).

Citové vazby jsou většinou navázány a to celý proces integrace a vývoje významně usnadňuje. Zároveň dítě zná prostředí, rituály, tradice, mazlíčky, rodinné příslušníky pěstounů a může se tak snáze adaptovat do nového prostředí. Pakliže mají pěstouni z řad příbuzných další děti, dítě může upevnit vztahy se svými bratřenci a sestřenicemi (Pazlarová, 2016, s. 142).

Dle Nakonečného (2000, s. 67 - 68) duševní život každého člověka během svého života je tvořen hlavně ze zkušeností, které získává učením. Vyplývá nám z toho, že pěstoun při výchově svých vnuků si může vzít určité ponaučení z výchovy svých vlastních dětí, a tím se vyvarovat stejných pochybení v aktuální výchově.

Dle mé praxe někteří pěstouni celkovou situaci ohledně svěřeni jejich vnuka do jejich péče nesou těžce a to následně může vyvolat zvýšené nároky na psychiku všech členů domácnosti. Doprovázející organizace pěstounů jim může být v této těžké situaci nápomocna a poskytnout jim psychologickou, terapeutickou či další odbornou pomoc.

Jiní pěstouni se pak považují za oběť, která pro blaho dítěte učiní téměř vše. Mnoho příbuzenských pěstounů však svoji roli přijme dobře a daří se jim vyvážit potřeby svoje a dítěte a nastavit v dané situaci žádoucí kompromis (Uhlířová, 2010, s. 6 - 15).

Dalším specifikem příbuzenské pěstounské péče je skutečnost, že příbuzní dítěte se ve srovnání s cizími pěstouny obvykle stávají „rodiči“ náhle a nečekaně a podle mnohých odborníků ani jedna ze stran nemá možnost se na tuto situaci adekvátně připravit a relevantně se s ní vyrovnat (Uhlířová a kol., 2010, s. 6). A to lze v současné době považovat za jedno z nejzásadnějších témat příbuzenské pěstounské péče (Streenbakkers, Ellingsen, Steen, & Grietens, 2018 [online]).

Často jde totiž o rodiny po silném kolapsu, motivace pěstounství je zcela odlišná a z příbuzenských a nepříbuzenských pěstounů se stávají dvě zcela odlišné skupiny, což je nejvíce viditelné na společných vzdělávacích a pobytových akcích (Analýza fungování institutu dohod o výkonu pěstounské péče v ČR, 2015, s. 116 [online]).

Z Analýzy příbuzenské pěstounské péče, kterou v r. 2017 provedl Institut projektového řízení, vyplývá, že nejčastějším důvodem pro umístění dětí do příbuzenské pěstounské péče u nás byla nedostatečná péče rodičů (31,4%) a nezáměr rodičů (19,8%) (Analýza příbuzenské pěstounské péče, 2017, s. 23 - 24 [online]).

Z mnoha dalších výzkumů pak vyplývá, že v rodinách příbuzenských pěstounů se napříč generacemi objevují různě dlouhá a intenzivní traumata, která se odráží i na děti a ovlivňují jejich výchovu (Kubíčková, 2020, s. 95 - 96 [online]). S přenosem traumat z generace na generaci pak souvisí u prarodičů, kteří jsou pěstouni opakování nevhodné péče a z tohoto traumatu často pramení i skrytá, resp. často nevyjádřená motivace pro přijetí dítěte. Tou je snaha vykoupit svou vinu související s pocitem selhání ve výchově dcery nebo syna (Uhlířová a kol., 2010, s. 6).

Nicméně z tohoto traumatu také pramení narušené vztahy s rodiči, případně celou rodinou, které se následně promítají do vztahu mezi pěstounem a dítětem. *“Rodinná traumata a křivdy proudí všemi směry mezi příbuznými. Narušení vztahů, do kterých jsou vtaženy všechny generace, je vzájemné”* (Kubíčková, 2020, s. 93 [online]). A ačkoliv si pěstouni často trauma vyplývající například z týrání nebo zneužívání dítěte uvědomí a uvědomí si i potřebu specifické péče v tomto ohledu, často jim ji nedokážou poskytnout a zaměřují se jen na uspokojení biologických a fyzických potřeb. To se následně odráží v projevech dítěte, o kterých pěstouni v uvedené studii Hany Kubíčkové hovoří: *“poruchy soustředění a nerovnováha v aktivitě dítěte, lhaní, vzdorovitost, nerespektování autorit, obtíže v plnění školních povinností a výkyvy ve školním výkonu, únikové tendence*

především do virtuální reality, dráždivost a agresivní chování” (Kubičková, 2020, s. 95 [online]).

Navzdory výše uvedenému příbuzenská pěstounská péče je u nás nejrozšířenějším typem pěstounské péče. Vyplývá to z dlouhodobých statistik Ministerstva práce a sociálních věcí (viz. Tab. 1 a 2 - Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí MPSV za rok 2019).

Tabulka 1 Počet dětí v náhradní péči podle formy 2019 (MPSV, 2020)

Forma náhradní péče	Počet dětí k 31. 12. 2019
Pěstounská péče	11 931
Pěstounská péče na přechodnou dobu	591
Poručenství s osobní péčí poručníka	3 136
Svěření dítěte do péče jiné osoby	4 637

Tabulka 2 Počet dětí v pěstounské péči k 31.12. 2019

Počet dětí v pěstounské péči	prarodiče	jiný příbuzný	cizí
11 618	6 547	1 858	3 213

Přes 57 % všech pěstounů v České republice dlouhodobě představují prarodiče dítěte. V mnoha případech se jedná bez ohledu na rizika o nejlepší a někdy také jedinou alternativu pro dítě mimo umístění do ústavu.

Podle odborníků děti z příbuzenských pěstounských rodin zažívají více stability, mají méně přechodů než děti z jiné formy pěstounské péče, zůstávají se svými sourozenci, mají méně změn školy, než když jsou umístěny v jiné formě pěstounské péče, prožívají pocit trvalosti a bezpečí, mají méně problémů s chováním, častěji vypovídají o místu současného pobytu jako o místu domova, mnohem méně utíkají a také učitelé a pečovatelé zaznamenávají méně problémů s chováním u dětí než u jiných forem pěstounské péče (Štěrbová, 2009, s. 24 [online]).

Výše uvedená tvrzení podporuje i výzkum organizace na ochranu dětí Lumos z roku 2020, podle něhož 90 % dětí v dlouhodobé pěstounské péči a 97 % v pěstounské péči na přechodnou dobu nezažije selhání péče. Pobyt v péči zpravidla končí návratem do rodiny, adoptí nebo zletilostí. Společenským rizikem jsou tak pouze jednotky procent dětí umístěných v pěstounské péči (Lumos, 2020, s. 6 [online]).

Pro příbuzenskou variantu náhradní rodinné péče hovoří i studie provedená Ministerstvem vnitra ČR v roce 2007, která hodnotí systém péče o ohrožené děti. Statistika kriminality dětí z institucionální výchovy, resp. náhradní rodinné výchovy ukazuje, že děti z institucionální péče se dopouštějí kriminálního jednání významně častěji než děti, které prošly náhradní rodinnou péčí. Z celkového počtu 17 454 dětí, které opustily institucionální výchovu, se trestné činnosti dopustilo 62 %, z toho 41 % poprvé až po svém návratu z institucionální péče. Zatímco děti, které odešly do individuální formy péče (např. pěstounské péče), se trestné činnosti dopustilo pouze 17 % z nich (MVČR, str. 8 [online]).

Přesto stát přistupuje k příbuzenské pěstounské péči rezervovaně. Vychází přitom z přesvědčení, že povinností rodiny je postarat se o svého člena a tomu odpovídá i omezený nárok na ekonomickou pomoc příbuzného pěstouna. *“Z Analýzy situace potřeb pěstounské péče přitom vyplynulo, že se v některých zásadních otázkách (problémy řešené v rámci rodiny, sociální status rodin, potřebnost služeb podpory výkonu náhradní rodinné péče atd.) náhradní rodiny příliš neliší“* (Analýza příbuzenské pěstounské péče, 2017, s. 106 [online]).

U příbuzenské pěstounské péče také odpadá složitý zprostředkovatelský proces, při kterém potenciální cizí pěstouni prochází složitým procesem registrace, posouzení, přípravou a vzděláním. Je tak výrazně méně administrativně náročný. Je zde ovšem veliké riziko, že dojde k podcenění právě tohoto celého procesu, kdy již existují vzájemné vztahy a vzájemná znalost. Z tohoto důvodu je potřeba věnovat velkou pozornost umístění a adaptaci dítěte i v příbuzenské pěstounské péči (Pazlarová, 2016, s. 142).

Děti, které vyrůstají u příbuzných, nejsou ani tolik stigmatizovány. Silnějším tématem pro okolí a spolužáky bývá často adoptivní péče nebo cizí pěstounství (Uhlířová, 2010, s. 51).

I pro biologické rodiče dětí je jejich umístění v některé z příbuzných rodin příznivější možností, která je společensky degraduje o něco méně. Navíc mají k dětem snažší neformální přístup.

3.2 Prarodiče v roli pěstounů

Jak bylo výše uvedeno, nejčastějšími pěstouny jsou prarodiče dítěte. Mají k dětem zpravidla pozitivní vztah a znají je od narození. Hrají velkou roli při jejich výchově i v běžné biologické rodině, kdy pomáhají svým vnoučatům s důležitými rozhodnutími, jsou pro vnuky těmi, na koho se mohou obrátit a svěřit se jim, když mají problém ve škole, s rodiči nebo spolužáky, když se poprvé zamilují apod. Dle Vágnerové „*vztah prarodičů a vnuků je charakteristický značnou citovou vřelostí a potřebou stárnoucích lidí vnuky chránit a pečovat o ně, ale jeho finální podoba je ovlivňována a ovládána rodičovskou generací, není závislý jen na rozhodnutí a vůli prarodičů nebo na potřebách vnuků*“ (Vágnerová, 2007, s. 283).

Dle mého názoru mají prarodiče také rodičovské a životní zkušenosti. Zároveň jsou materiálně zajištěni, mají často vlastní bydlení a velmi často jsou i v důchodu, takže mají na dítě hodně času. Mohou se mu tak plně věnovat, pomáhat mu se školou, s koníčky atd. Dokáží být pro dítě autoritou, zároveň jsou však tolerantní, mají nadhled a umějí naslouchat. Prarodiče sami přitom často vnímají svůj život jako pestřejší a podnětější. Problematický však bývá příliš velký generační rozdíl mezi dětmi a prarodiči. V dnešní době, kdy je drtivá většina dětí od malička v kontaktu nejen s moderní technikou v podobě tabletů, mobilů a jiných zařízení, ale také vyznávají jiný vkus v oblasti módy, hudby, politických názorů apod. dochází k velkým generačním rozdílům už i mezi rodiči, ne tak prarodiči. Tento mezigenerační rozdíl se ještě více projevil v období pandemie nemoci covid-19, kdy byly děti vzdělávány distančně, pomocí moderních komunikačních nástrojů. Z těchto generačních rozdílů často vyplývá nepochopení z jedné či druhé strany a jistou frustraci z nepochopení se navzájem. K prohloubení mezigeneračního konfliktu může dojít i z pokřiveného názoru a předpojatých představ o dalších generacích (Jirásková, 2005, s. 26).

Další problém je spojen se samotným věkem prarodičů. „*Věkový medián u příbuzenské pěstounské péče byl v době zpracování výzkumu 58 let u mužů a 57 let u žen. V případě nepříbuzenské pěstounské péče to bylo (47 let u mužů, a 45 let u žen)* (Analýza příbuzenské pěstounské péče, 2017, s. 23 [online]).

Zájmy a koníčky dětí jsou přitom velmi často spojeny s náročnou fyzickou činností, kterou už prarodiče kvůli věku a zdravotnímu stavu nemusí být schopni provádět. To může opět vést k frustraci z nenaplněných přání dítěte a následnému zbytečnému vystavování se riziku, že jim tyto jejich přání nesplní.

Zároveň, pakliže už prarodiče nepracují a pobírají důchod, není zajištěno, že budou mít dostatek financí, aby dítěti zajistili o moc více, než základní potřeby a ošacení. *“Mezi příbuzenskými pěstouny byla rovněž velmi významná skupina seniorů (osob nad 65 let), šlo o 24,4 % všech pěstounů – mužů a 16,5 % žen. Často šlo tedy o rodiny se dvěma ekonomicky neaktivními členy, kde příjem z důchodu představoval průměrně 55,8 % příjmu domácnosti (dávky pěstounské péče dalších 33,3 %). Příbuzenské pěstounské rodiny spadaly zpravidla do nižších příjmových skupin”* (Analýza příbuzenské pěstounské péče, 2017, s. 23 [online]).

Jedním z hlavních problémů ve vztahu dětí a prarodičů coby pěstounů je tzv. záměna rolí. Kým vlastně je v danou chvíli prarodič? Je rodičem nebo prarodičem? Zvláště pak v situaci, kdy babička vychovává své vnouče od útlého věku. Je v tomto případě vhodné, aby dítě říkalo své babičce mami? Nezdá se to děje. Nicméně prarodiče by měli říkat svým vnukům pravdu, aby věděli, že „toto je moje babička, ale říkám jí mami“ (Nadační fond J&T, 2014, s. 24 - 25 [online]). Dítě navíc do určité doby vnímalo prarodiče jako ty hodné, kteří tu byli a dítě rozmazlovali a snažili se mu splnit skoro všechna přání. Ale najednou se vše změnilo a z prarodičů se stali přísní rodiče, kteří místo rozmazlování používají zákazy a příkazy. Dítě se musí zorientovat, co se vlastně děje. Ale ani prarodiče mu v tomto nemohou pomoci, protože sami si musí ujasnit své role a postavení vůči dítěti (Pazlarová, 2016, s. 136 - 139).

Matějček (dle Gabriel, 2008, s. 48-49) popisuje, že v příbuzenské pěstounské péči může být problémem i přemíra lásky a shovívavosti a menší ochota prarodičů vyhledat v případě potřeby nezbytnou pomoc. Na druhé straně může být pro dítě stresující nedostatek empatie ze strany pěstounů. Někdy totiž příbuzní nechápou, čím si děti prošly, a přistupují k výchově stejně, jako byli vychováváni oni nebo jak vychovávali oni své děti a přehlíží fakt, že tyto děti potřebují speciální péči a mají speciální potřeby.

Jedním z častých problémů prarodičovské pěstounské péče je vztah k biologickým rodičům. Prarodiče se velmi těžce vyrovnávají s faktem, že je jejich potomek například drogově závislý a o své biologické dítě se nestará. Nezdá se tak stává, že prarodiče, kteří se stali pěstouny, mají s vlastními dětmi napjaté vztahy a je pro ně mnohem složitější nastavit pevnou hranici pro své děti jakožto biologického rodiče svěřeného dítěte. Někdy je ovšem kontakt s biologickými rodiči nemožný nebo velmi složitý. Rodič může být ve vězení nebo nemá zájem o kontakt s dítětem, případně se při návštěvách dítěte nevhodně chová. Pro životní příběh dětí je ale důležité o biologických rodičích alespoň hovořit a nazatracoovat je, naopak pokud možno se soustředit na to dobré. Toto téma ale často bývá

bolestné jak pro děti, tak pro prarodiče. Své pocity nenávisti a vzteku často ventilují před svěřeným dítětem a brání mu tak ve vytvoření pozitivního vztahu nejen k rodičům, ale i k sobě sama. Někdy příbuzný o rodičích mluvit nechce, aby nezranil dítě nebo sám sebe. V jiných případech se dítě naopak neptá, aby nezranilo příbuzného (Uhlířová a kol., 2010, s. 36 - 39). Ani jedna varianta však není dobrá. V komunikaci o biologických rodičích je však potřeba dětem nelhát, ale vybírat informace a dávkovat je podle věku a stavu dítěte a vycházet z toho, co už dítě ví. Je také dobré sdílet s ním pocity, vzpomínky a představy a nebát se říkat “nevím” (Uhlířová a kol., 2010, s. 26-29).

3.3 Specifika a selhání výchovy dětí svěřených do příbuzenské pěstounské péče

Náhradní rodiče musejí počítat se skutečností, že dítě přicházející do náhradní rodiny je téměř vždy poznamenáno životem v předchozím nevhodném prostředí, přičemž Matějček považuje za kritický věk 1 - 3 roky (Matějček, 1999, s. 84).

Tato zátěž je pro další vývoj dítěte prognosticky silně negativní prvek. Znamená to, že děti, které neměly možnost prožít emočně vřelý vztah, vykazují dle mnoha studií ve všech následných fázích svého života vyšší nemocnost, nižší sociální uplatnění, vyšší výskyt závislostí, vyšší míru nezaměstnanosti a častěji se dopouštějí trestné činnosti. Poruchy ve vývoji jsou přitom nenapravitelné (Ptáček et al., 2011, s. 40 - 41 [online]).

Psychiatr Peter Pöthe zmiňuje, že řada dětí v náhradní rodině by měla obdržet diagnózu posttraumatické stresové poruchy, protože mozek těchto dětí se nevyvíjí jako dětem vyrůstajícím od narození v rodině. Zanedbávané děti tak podle něj mají jinou strukturu mozku, než děti vyrůstající ve standardních podmínkách. Dětský mozek totiž naroste během prvního roku o 103 %. Jakým způsobem, to záleží především na interakci s pečovatelem (Pöthe, 2016 [online]).

V důsledku zanedbávání tak dochází často k poruchám somatického vývoje, intelektu a motoriky, vývoje řečových schopností, socioemočního vývoje a rozvoji psychických poruch (Ptáček et al., 2011, s. 42 [online]).

Děti, traumatizované předchozí nedostatečnou péčí, mají narušené také schopnosti vytvářet vztahy, udržovat vztahy nebo být ve vztahu spokojeny (Fahlberg, 1994).

Soubor nepříznivých příznaků v nejrůznějších oblastech stavu a vývoje dítěte i jeho postavení ve společnosti, v rodině především, je charakterizován jako syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (syndrom CAN – Child Abuse and Neglect). Je

výsledkem převážně úmyslného ubližování dítěti, způsobené a působené nejčastěji jeho nejbližšími vychovateli, hlavě rodiči (Dunovský a kol., 1999, s. 235).

Přesto z výzkumu uskutečněného v ČR v letech 2010-2011 vyplývá, že děti z pěstounských rodin vykazují v oblasti vývojových parametrů lepší výsledky, než děti z dětských domovů. Na druhou stranu ale výrazně horší, než děti z neúplných či selhávajících rodin. Poruchy chování se pak vyskytují u 32 % dětí v pěstounské péči a u 30 % dětí v ústavech. Tyto děti také častěji užívají psychiatrickou medikaci a potýkají se mnohem více s dlouhodobými zdravotními obtížemi (Ptáček et al., 2011, s. 42 [online]). Je tak evidentní, že do náhradní výchovné nebo rodinné péče by měly být umísťovány pouze děti, které jsou z nějakého důvodu ve svém původním výchovném prostředí závažně ohroženy. A když už je dítě odtrženo od své biologické rodiny, tak by mělo být umístěno do takového prostředí, které mu poskytne dostatek podnětů a pocit kontinuity, aby bylo schopno pozitivně ovlivnit i jeho narušený vývoj.

Kubíčková ve své studii upozorňuje, že pěstouni v příbuzenském vztahu sice svým zásahem zabránili působení faktorů, které ohrožovaly zdravý vývoj a někdy i život dítěte, nicméně nemohou a mnohdy ani neumí aplikovat odborné strategie, které by u dítěte vedly k neutralizaci důsledků traumatizace, a v některých případech se svým přístupem dokonce podílí na jejich rozvoji (srov. Nadační fond J&T, 2014). Neoddiskutovatelným faktem ale podle ní je, že v současné době dělají pro existenci přijatého dítěte maximum, kterého jsou schopni (Kubíčková, 2020, s. 95 [online]).

Také sociální pracovníci považují dle průzkumu provedeného zpracovatelem Analýzy příbuzenské pěstounské péče z r. 2017 za jeden z nejzávažnějších problémů vedle vztahů v náhradních rodinách a věku náhradních rodičů právě kompetenci pěstounů. Příbuzenská pěstounská péče se tak podle odborníků neobejde bez odborného vedení a kontroly vhodnosti péče u náhradních rodičů (Analýza příbuzenské pěstounské péče, 2017, s. 9 - 10 [online]).

Stejná analýza ukázala, že právě výchovné problémy dětí, resp. nezvládnutí výchovy u dospívajícího dítěte, je nejčastějším důvodem selhání příbuzenské pěstounské péče. K tomu však dochází v necelém 1 % případů (Analýza příbuzenské pěstounské péče, 2017, s. 9 - 10 [online]).

Mezi rizika umístění dítěte do péče příbuzných patří opakování nevhodné péče. „*Děti jsou umísťovány k příbuzným, kteří sami nemuseli zvládnout výchovu svých potomků. Řetězí se tak nevhodný způsob chování, opakují se stejné chyby*“ (Nadační fond J&T, 2014, s. 14). Mnohdy se v rodinách objevují traumata a situace, které nikdy nebyly řešeny.

V rodinách si je nepřipouští nebo je tabuizují, a přitom byly příčinou selhání dítěte v dospělosti. Je dobré, když si pěstoun tato rizika uvědomuje a snaží se jim vyhnout.

Na druhou stranu, podle výzkumu, který v letech 2019 - 2020 zpracovala organizace na ochranu dětí Lumos, péče prarodičů selhává méně, než v případech jiné pěstounské péče. Jestliže podíl pěstounské péče prarodičů v dlouhodobé pěstounské péči činí skoro 58 %, pak k selhání dochází ve 38 %. Nejvíce selhává péče u jiných rodinných příslušníků a přátel rodiny. Zatímco podíl této péče činí cca 15 %, selhání je dvakrát vyšší (29 %). Důvodem je zřejmě větší tolerance prarodičů k chování dětí (Lumos, 2019, s. 71 - 73 [online]).

4 Metodologie výzkumu

4.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Cílem výzkumu je zmapovat příbuzenskou pěstounskou péči z pozice pěstounů – prarodičů (babiček). Popsat, jak vnímají prarodiče – pěstouni svou roli a s jakými potížemi se setkávají při zabezpečení péče a výchovy svých vnuků a kdo jim pomáhá v jejich situaci.

Výzkum má odpovědět na otázky:

- 1) Jak respondenti přijali svou roli pěstouna-prarodiče? Které těžkosti sebou role přináší?
- 2) Jak se promítá zkušenost s výchovou vlastních dětí do výchovy vnuků?
- 3) S jakými problémy se prarodiče – pěstouni potýkají a kde hledají pomoc?
- 4) Jakým způsobem zainteresované organizace a stát pomáhají prarodičům – pěstounům roli zvládnout?

4.2 Metoda výzkumu a analýzy dat

Pro lepší a hlubší porozumění situaci prarodičů – pěstounů jsem zvolila kvalitativní výzkum. Má dlouhou tradici v sociálních vědách, umožňuje popis situace a zároveň má vysvětlující charakter. Zkoumá příčiny a odpovídá na otázku „proč?“. Na rozdíl od kvantitativních dat, která jsou v oblasti pěstounské péče velmi pečlivě sledována zainteresovanými institucemi a orgány, kvalitativní výzkum popisuje situace a jevy, které tvrdá data nezachytí. Jak uvádí Hendl, účelem kvalitativního výzkumu není přinést představu o rozložení jevu v populaci, ale poznatek, že daný jev existuje a je určitým způsobem strukturován (Hendl, 2005, s. 259).

Data jsem získala metodou dotazování (interview) technikou polostrukturovaných rozhovorů. Podle Miovskeho se jedná o nejrozšířenější metodu interview, při kterém si vytváříme schéma otázek, ale nemusíme je klást ve stejném pořadí, rozhovor přizpůsobujeme aktuální situaci a klademe doplňující otázky s cílem získat co nejvíce informací a zpracovat téma do hloubky (Miovský, 2006, s. 159-160). Hendl doporučuje polostrukturovaný rozhovor při zkoumání chování lidí v soukromí a při zkoumání názorů a pocitů (Hendl, 2005, s. 161). Respondenti mohou mluvit o tématech, o kterých mluvit chtějí. Navíc při takto vedených rozhovorech mohou vyplynout informace, které by při strukturovaném rozhovoru nebo při dotazníku nezazněly. Důležitým předpokladem dobře vedeného polostrukturovaného interview je vytvoření vztahu

vzájemné důvěry a vstřícnosti mezi respondentem a tazatelem (Hendl, 2005, s. 229). Podle Miovského jsou polostrukturované rozhovory doporučovány u těch cílových skupin, s nimiž není jednoduché komunikovat, a právě bez vytvoření tohoto vztahu by se výzkumníkovi velmi obtížně podařilo sesbírat objektivní data (Miovský, 2006, s. 161).

Ptala jsem se na následující otázky:

- 1) Jaké důvody vedly ke svěření dětí do vaší péče?
- 2) Jak jste vychovávali své děti?
- 3) Vychováváte své vnuky jinak, než jejich rodiče?
- 4) Kdo vám pomáhá při výchově svěřených vnuků?
- 5) Rozhodli byste se znovu pro pěstounskou péči?
- 6) V čem jsou vám nápomocny doprovázející organizace a v čem stát?

Rozhovory jsem se souhlasem respondentů nahrávala. Následně jsem je doslovně přepsala, neboť dle Hendla je doslovná transkripce dat základní podmínkou pro jejich podrobné vyhodnocení (Hendl, 2005, s. 208).

Pro analýzu dat jsem zvolila metodu otevřeného kódování, tzn. přiřazování klíčových slov nebo symbolů k částem textu s cílem snadnější orientace a pozdější práce s textem. Kód je slovo nebo krátká fráze, která nějakým způsobem charakterizuje jev, významovou jednotku nebo sekvenci. Pro hledání označení kódů existují návody a návodné otázky (viz Švaříček, Šedřová, 2007, s. 212). Kódy jsou následně shlukovány do kategorií, které zastupují nejvýznamnější témata v datech.

Jednotlivé rozhovory jsem po opakovaném čtení opatřila kódy, které jsem pak shrnula do kategorií. Ke zvoleným kategoriím jsem přidala komentáře, které vyplynuly jak z rozhovorů, tak z dlouhodobého pozorování respondentů při práci v terénu, přičemž jsem využila i své znalosti o jednotlivých případech získané z pracovní praxe. Na základě takto utříděných dat jsem formulovala odpověď na výzkumné otázky.

Abych rozlišila citace a vlastní komentáře, uvádím vyjádření respondentů kurzívou, pro přehlednost je u každé citace označení respondenta.

Ačkoliv v současné době existuje řada softwarových nástrojů pro práci s kódy, použila jsem postup označovaný jako papír – tužka.

4.3 Výběr respondentů

Pro svůj výzkum jsem vybrala účastníky metodou prostého účelového výběru, kdy jsou cíleně vyhledáváni respondenti podle jejich určitých vlastností, nejde o příliš velký výběr

soubor a osoby náležející do tohoto základního souboru jsou poměrně snadno dostupné (Miovský, 2006, s. 136). V mém případě jsem vybírala respondenty mezi příbuzenskými pěstouny v ORP Vsetín, s nimiž v rámci své sociálně-právní činnosti spolupracuji, jsem s nimi v pravidelném kontaktu a při mnoha uskutečněných akcích a školeních jsem si získala jejich důvěru. Zvolila jsem ty respondenty, kteří byli ochotni o své roli pěstounů otevřeně mluvit a u kterých vnímám výraznou sebereflexi. Výzkumný vzorek tvoří pětice prarodičů – pěstounů z ORP Vsetín. Jedná se výhradně o ženy, protože v naší organizaci není evidován žádný pěstoun – muž.

Průměrný věk respondentek je 65 let. Jsou zastoupeny ženy vdané, vdovy, rozvedené, žijící s přítelem. Kromě jedné má většina žen více dětí. Jsou zde ženy pracující i ženy ve starobních důchodě. Většina žen vychovává syny svých dcer.

Přehled respondentů je uveden v tabulce (viz Tabulka 3).

Tabulka 3 Přehled délky a důvodů pěstounské péče u jednotlivých respondentů

Respondent	Pohlaví svěřeného dítěte	Důvod svěřením dítěte do pěstounské péče	Rodič ve vztahu k pěstounovi	Věk dítěte/délka pěstounské péče
A	dívka	alkohol, drogy	syn	8/6
B	chlapec	alkohol, drogy	dcera	9/7
C	chlapec	alkohol	dcera	14/2
D	chlapec	alkohol, drogy	dcera	11/9
E	chlapec	drogy	dcera	16/8

Respondenty jsem kontaktovala v jejich přirozeném prostředí a v čase, na kterém jsem se s nimi telefonicky vzájemně domluvila. Dotazování probíhalo v roce 2021 od února do dubna.

4.4 Etika a limity výzkumu

Všechny rozhovory byly pořizeny až po udělení informovaného souhlasu respondentů s účastí na výzkumu. Účast na výzkumu byla dobrovolná. Problematika příbuzenské pěstounské péče je pro pěstouny samotné velmi citlivá oblast, jelikož si často kladou za vinu nastalou situaci. Proto můj výzkum je striktně anonymní. Podle Hendla (2005, s. 155) pouhá anonymita není dokonalým řešením, protože mnohé lze odhalit ze souvislostí. Proto je podle něj potřeba změnit určité skutečnosti, které nenaruší vyznění zprávy.

Po uzavření dotazování mě respondentka označená jako D požádala, abych její rozhovor ani analýzu rozhovoru nezveřejnila. Ačkoliv svolila s nahráváním, nakonec jsem jejímu přání vyhověla.

Limity výzkumu

Volba metod získání dat i jejich analýzy vychází z cíle výzkumu. Mají však své limity. U analýzy kvalitativních dat je to především nízká standardizace dílčích postupů (Miovský, 2006, s. 219). Výzkumník se také může dopustit přehlédnutí, systematických chyb a omylů vyplývajících z různých faktorů jako například přetížení nebo nedostatek dat, ignorování dat, která jsou v rozporu s názory výzkumníka, či přehnaná sebedůvěra (Hendl, 2005, s. 223 - 225). Respondenti mohou odpovídat tak, jak si myslí, že se od nich očekává. Mnohdy je těžké rozlišit, co respondenti říkají a co už je interpretace výzkumníka. Tyto rizika jsou v mém výzkumu eliminována srovnáním s jinými výzkumy, s teoretickými poznatky a také následnými diskusemi s respondenty.

5 Analýza dat

Z analýzy rozhovorů vypsaly následující témata: „Jsem v roli babičky“, „Když jsem viděla, v jakém prostředí žije“, „Své dítě jsem vychovávala dobře“, „Kde hledám pomoc“, „Od státu nic nečekám“. Ke každému tématu jsou uvedeny kategorie a příslušné kódy. Jejich přehled je v Příloze 1.

5.1 Jsem v roli babičky

Téma popisuje složitost role prarodiče – pěstouna, především vztah vůči vnukům, záměna rolí babička – matka a generační problémy, s nimiž se respondenti potýkají.

V rámci odpovědí od respondentů se opakovala především tři témata, a to výchovná role – učení – generační propast.

Kódy: беру ho jako syna (své dítě), jiná generace, učení, role babičky, role matky, věk, Covid-19, technika, online výuka, doučování

Respondentky nevnímají zásadní rozdíl v přístupu k vnukům v pěstounské péči a k vlastním dětem.

E: *„Je to, jako byste měla své dítě. Nevnímám žádný rozdíl, беру ho jako svého syna...“*

Připouští ale určitý posun v chování vůči vnukům a dvojroli, v níž se nacházejí.

A: *„S vnučkou se určitě víc mazlím, prostě cítím tam takovou tu péči té babičky. Není to jenom pozice matky...“*

B: *„Ono se to těžko říká, je to vnuk, měla bych být v roli babičky, ale protože zastupuji i matku, tak přemýšlím, že u něho trochu víc přitvrdím. Aby nedopadl tak, jak maminka...“*

C: *„Já jsem asi víc působila v té roli babičky, protože on ze mě ten respekt neměl, na rozdíl od matky.“*

Generační rozdíl vnímají respondentky většinou ve vztahu k učení a k omezení vlastních sil.

C: *„My jsme žili jinak, než žije ta dnešní mládež - děti šly na zahradu, poklízet, dělat něco, do lesa na houby, různé hry, karty mastily, hrály si s balonem, takže problémy jsme skoro žádné neměli.“*

C: *„Já už mám více roků když jsem toho kluka dostala do péče, a tady tohle (distanční výuka) bylo nejhorší, tak to byl konec....Všechno možné jsem ochotná okolo něj udělat. On sportoval - takže zavézt ho na ty tréninky, ale bohužel to učení jsem nezvládala...já sem nezvládala to učivo, které prostě bylo“*

Jediná respondentka uvedla jako problém zvládnutí profesního života a péče o vnuka.

A: „...tak mi prostě někdy dochází síly a nezbyvá čas pro sebe“

5.2 Změna prostředí u dítěte

Rodinné prostředí představuje takové prostředí, odkud děti přichází do rodiny prarodičů. Obeznamení prarodičů, že jejich vnuci budou jejich biologickým dětem odebráni a následné informování prarodičů o důvodech odebrání dítěte.

Z výzkumu vyplynula tato témata – bydlení – návykové látky – řešení krize.

Kódy: alkohol, drogy, bydlení, hlídání, cizí lidé, kamarádi, žít v klidu, styl života.

Děti byly rodičům respondentek odebrány především kvůli nezvládnuté výchově v důsledku požívání alkoholu a drog. Užívání omamných látek rodiči bylo doprovázeno ztrátou bydlení.

B: „vnuka mám od dcery, která neměla stálé bydlení, pendlovala od kamarádů...“

E: „dcera brala drogy a já jsem byla ráda, že půjde ke mně a bude žít konečně v klidu...“

Většinou respondentky tušily nebo věděly o krizové situaci, v níž se jejich děti a vnuci nacházejí. Pouze jedna uvedla, že nevěděla, co se děje.

A: „když jsem viděla, v jakém prostředí vnučka žije, v jakém prostředí jí vychovává její matka s mým synem, tak jsem hodně bojovala za to, aby jim byla odebrána. Takže v tu chvíli, když už mi byla vlastně vnučka svěřena, jsem byla ráda“.

C: „byl to pro mě šok, ani jsem tomu nechtěla věřit... Já jsem to nevěděla, myslela jsem, že si žijí dobře, moc jsem se o to nezajímala“.

E: „Co vám na to mám říct - já jsem to tušila - jela v alkoholu a drogách a všichni si mysleli a říkali jí, že jak bude mít dítě, že se změní. Že nebude pít a bude zodpovědná. Bohužel změna nepřišla“.

5.3 Pozitivní hodnocení svých vlastních dětí

Téma pokrývá výchovu vlastních dětí a představu o výchově svěřených vnuků.

V rámci získaných odpovědí od respondentů se objevila tato témata – způsob výchovy – zlom v chování problémového dítěte – opakování chyb.

Kódy: běžný způsob výchovy, dobrá výchova, tvrdší přístup, kamarádský způsob výchovy, puberta, něco se zvrtilo, škola, problém

Respondentky v odpovědích uvádí, že způsob výchovy byl běžný, samozřejmý, nic by neměnily. Nejsou si vědomy, že by někde při výchově udělaly chybu. Do jisté míry jim tuto jistotu poskytuje fakt, že vychovali více dětí a pouze jedno z nich má problémy.

B: „Mám tři děti, se synem a nejmladší dcerou jsem neměla žádné problémy.“

C: „Mám dvě děti - syna a dceru. Když byly děti malé, tak jsem neřešila žádný problém.“

E: „Mám tři dcery, se kterými jsem neřešila žádné výchovné problémy. Dvě jsou normální, mají vlastní rodiny a vnuka často berou na víkend, aby mi s ním ulehčily. Ta třetí se ale nevyvedla.“

Pouze u respondentky A, která má jediného syna, bylo zřejmé, že jí to vadí. „No právě – mám vlastního jenom toho syna.“

Při hodnocení situace u dcery/syna, jejichž dítě nyní vychovávají, však respondentky uvádí, že v pubertě došlo ke zlomu.

A: „Ze začátku na té základce si myslím, že patřil mezi ty lepší žáky, ale prostě v jeho pubertě se to nějakým způsobem zvrtilo a upřednostňoval nějaké své party, kterých se chytal.“

B: „...ale s tou nejstarší dcerou, co mám jejího vnuka, byly problémy už na základní škole, chodila za školu, chytla se špatné partie, kamarádů.“

E: „Až v 16 letech se jedna z nich (dcer) zvrtila.“

Subjektivní pohled prarodičů na výchovu vlastních dětí významně ovlivňuje jejich současnou výchovu vnuků. Vlastní hodnocení výchovy vyznívá ve prospěch respondentů.

A: „Vlastně si myslím, že tu péči jsem poskytovala dobrou. Já si myslím, že jsem neudělala nějaké zásadní chyby.“

B: „Když to tak vezmu zpětně, mohla jsem být na ni tvrdší. Byla jsem měkká...

Vždy jsem se snažila být spíše kamarádká pro své děti - u těch dvou dcer to vyšlo, u té třetí to nevyšlo. Zpětně si uvědomji, že jsem měla být ve výchově tvrdší. Ted' se mi to vrátilo...”

C: „My jsme to neřešili moc tu výchovu.“

E: „Výchovu jsem vedla běžným, kamarádkým způsobem, myslím, že jsem ji vedla dobře...”

V další části výzkumu jsme se zajímala o to, jak prarodiče vnímají výchovu svých vnuků v kontextu výchovy svých vlastních dětí a jak prožívají a hodnotí péči o své vnuky.

A: „V péči o vnučku vlastně postupuju stejně, jak když jsem pečovala o svého syna, protože se snažím, aby měla určitý řád, režim, aby opravdu taktéž plnila vše, co jí zadají ve škole.“

B: „Rozdíl ve výchově proto nevnímám, jinak bych asi nejednala, kromě toho učiva.“

C: „...měnit jsem ve výchově vnuka nechtěla nic, protože jsem své děti vychovávala, si myslím, dobře. Neměla jsem tam co měnit.“

E: „Takže já pořádně ani netuším, jestli jsem se zamýšlela nad tím. Já spíš jedu asi stejným způsobem. Což samozřejmě nevím, jestli není špatně.“

5.4 Kde hledám pomoc

V rámci této části jsem se respondentů dotazovala, na koho se můžou v případě nějaké potřeby či problémů obrátit. V odpovědích od respondentů vyšly tři témata – rodina - škola včetně družiny, doučovacích a mimoškolních aktivit - instituce.

Kódy: problém, rodina, ostatní děti, partner, družina, učitel

Všechny respondentky uvedly, že hledají oporu u někoho z rodiny (u manžela, partnera, dětí).

A: „Vnučku mám svěřenou do své péče, nicméně na péči se podílím i se svým manželem. Takže v péči mně vypomáhá převážně on.“

B: „Hodně mi pomáhá nejmladší dcera, rodina, přítel.“

C: „Nejvíc mi pomáhá můj syn, ale i tím, že jsme skoro pořád ve spojení, tak já se s ním radím, jak s tou dcerou, je to přece jen bratr.“

E: „Zvládám všechno sama, a když je nějaký problém, nebo se něco vyskytne, tak to proberu se svojima dcerama, vyřešíme to.“

Dalším místem, kde respondentky nacházely pomoc, byla škola.

A: „Dále třeba v rámci školy využívám možností družiny, v době, kdy jsem třeba ještě v zaměstnání.“

C: „Protože doučování měl ve škole, dokud to šlo, hlavně z matematiky, fyziky atd. A potom jsem měla pána na doučování, takže snažila jsme se, co se dalo. I jsem ho na to doučování vozila, protože syn mi potom koupil auto.“

5.5 Co mi může nabídnout stát a doprovázející organizace

Téma státu a doprovázejících organizací se vyskytovalo v odpovědích až potom, co jsem se výslovně zeptala.

Z dané kategorie mi vyšly následující témata - stát - doprovázející organizace.

Kódy: pomoc, spolupráce, poradit, nutnost, nespravedlnost, finance, vzdělávací akce

A: „S doprovázející organizací spolupracuji úzce, když potřebuji s něčím poradit, tak se na sociální pracovníci obrátím, např. v minulém roce mi byla nápomocna při zajišťování příměstských táborů, abych mohla mít bez nějakých problémů pokryté letní prázdniny....“

B: „Když mám problém, tak ta doprovázející organizace mi pomůže.“

C: „...bez té organizace bychom nemohli vůbec existovat - ze strany toho vnuka. Já žiji v jiném okrese než on, tak pro mě ta organizace udělala maximum. Já se na ně můžu kdykoliv obrátit, kdykoliv s jakoukoliv otázkou, všechno poradí nebo přijedou. Hrozně ráda jezdím na školení, protože člověk se pořád něco učí, protože teď už je to trochu jiné, než to bývalo za nás, nebo když byly moje děti menší.“

E: „... když by bylo nutné a něco bych potřebovala, tak se mám na koho obrátit a aby mi pomohli.“

Roli státu při pěstounské péči vnímají respondentky spíše negativně.

A: „Vnímám to nespravedlivě je požadované, že příbuzenská péče musí suplovat péči rodičů, a vlastně jim tady tato odměna není přiznána.“

B: „Příspěvky беру, myslím, že by mi stát nemohl více pomoci...“

C: „Stát se na mě úplně vykašlal a zamítl mi úplně všechno o co jsem si požádala. Hlavně mi zamítli příspěvek pro pěstouna, když jsem si brala vnuka do péče.“

Respondentka E se vyjádřila, že pomoc státu je v pořádku.

6 Diskuse

Výzkumná otázka č. 1: Jak respondenti přijali svou roli pěstouna – prarodiče? Které těžkosti sebou role přináší?

Většina dotazovaných byla na roli pěstouna připravena, přinejmenším ji očekávala, protože byla seznámena s krizovou situací v rodinách dětí. „*O já právě jsem s tím už právě počítala, že si ho k sobě vezmu*“ (B). Přijetí vnoučat do rodiny představovalo pro pěstouny úlevu. Dvě respondentky použily větu – „*byla jsem ráda*“ (A, E). V jednom případě respondentka sama iniciovala odebrání dítěte z péče syna (A). To neodpovídá zjištěním Uhlířové, uvedeným v teoretické části práce, která popisuje jako jedno z úskalí příbuzenské pěstounské péče právě nečekanost a náhlost vzniku vztahu mezi příbuzným pěstounem a dítětem. Pouze pro jednu respondentku bylo setkání s realitou nečekané, nevěděla, proč by měla mít vnuka v péči. Zároveň se neprokázalo, že by respondentky trpěly nějakými rodinnými traumaty, jak je popisuje Analýza příbuzenské pěstounské péče nebo Kubíčková. Je možné, že při jinak zaměřeném výzkumu by tyto traumata byla odhalena. Důvodem odebrání byla podle vyjádření respondentek nedostatečná péče (A), alkohol a drogy (A, B, C, E) (Analýza příbuzenské pěstounské péče, 2017 [online]) (Kubíčková, 2020 [online]).

Respondentky svou roli matky – babičky zvládají. Samy mají dojem, že přistupují k vnukům jako k vlastním dětem. Záměnu rolí dokáží popsat. Vnímají roli babičky jako té laskavé, roli matky jako té, která musí budít respekt. „*V roli matky přitvrdím*“ (E), „*Vnímám, že to není jen pozice matky*“ (A). Zároveň se potvrzuje názor Vágnerové, která charakterizuje vztah prarodičů a vnuků jako vřelý, ale ovlivňuje jej také rodičovská generace (Vágnerová, 2007).

Mezi největší problémy ve své pěstounské roli chápou generační propast týkající se používání moderních technologií a neschopnost pomoci svým vnukům s učením. Tuto propast ještě prohloubila distanční výuka z důvodů pandemie Covid-19. Průměrný věk respondentek je 58 let, což odpovídá teorii (výzkum 57 let u žen). Věk nebo generační propast ilustrovaly pěstounky právě problémem s technikou „*neovládám tu techniku, v tomto já mám problém*“ (B).

Výzkum také upozornil na fakt, že výchova vnuků byla pro pěstouny v období pandemie mnohem složitější, neboť známý a v teoretické části zmíněný mezigenerační problém se kvůli absenci technických dovedností pěstounů ještě prohloubil. Navíc se právě v této

době více než jindy ukázalo, že pěstouni - prarodiče už nedokážou svým vnukům pomoci s učivem, neboť je to už dávno, kdy ukončili vzdělání.

Navzdory komplikacím, které pěstounství pro rodiny znamená, by se skoro všechny babičky postavily k péči o své vnuky bez váhání úplně stejně, kdyby stály před stejným rozhodnutím - roli pěstounky by přijaly. Pouze jedna pěstounka uvedla, že by roli pěstounky nepřijala z důvodů kritické finanční situace, za kterou viní systém.

Výzkumná otázka č. 2. Jak se promítá zkušenost s výchovou vlastních dětí do výchovy vnuků?

Respondentky považují svou výchovu za dobrou, kamarádkou, chybu nikde neudělaly. To, že výchova vlastních dětí byla v pořádku, dokládají příkladem svých dalších dětí, které vedou spořádaný život a nemají v životě žádný problém. U dětí, jejichž vnuky mají v pěstounské péči, došlo většinou ke zlomu v pubertě. Respondentky používají slova jako „zvrtilo se to“, „dcera se nevyvedla“, „začala pít“, „nevyšlo to“ (v souvislosti s kamarádkým přístupem). Přičítají problémové chování svých dětí něčemu, nad čím neměly moc. Většinou dávaly tento zvrát do kontextu spořádaného života ostatních dětí, jako by chtěly ukázat, že problém nevznikl jejich přičiněním a zdroj selhání není ve výchově.

Co se výzkumem nepotvrdilo (ale ani nevyvrátilo), že častým problémem v rámci pěstounství zajišťovaného prarodiči je opakování nevhodné péče. Z rozhovorů plyne, že prarodiče přistupují k výchově vnuků v principu stejně jako k výchově vlastních dětí a ve výchově by nic neměnili. Připouští větší důslednost a větší laskavost. Pouze v jednom případě byla sebereflexe natolik silná, že se ji pěstounka pokusila částečně odrazit i ve výchově. „*Přitvrdím, aby nedopadl jako maminka*“ (B). Zde totiž pěstouni naráží na zmíněnou záměnu rolí. Jako babičky mají spíše rozmazlovat než vychovávat, což ostatně jedna pěstounka vyjádřila zcela jasně slovy: „*všechno možné jsem ochotná kolem něj udělat....*“

Z odpovědí respondentek nevyplývá, že by cítily vinu kvůli selhání ve výchově, nebo že by se vnukům věnovaly ve snaze vykoupit svůj pocit viny, jak to popisuje Uhlířová a kol. Zároveň však cítí, že jejich výchova nemusela být správná, a mají obavu, že se situace s nezvládnutou výchovou bude opakovat: „*Ted' se musím zamýšlet, jestli to bylo přímo mojí chybou anebo jestli prostě už to bylo nějakým stylem života toho syna, že se prostě odebral jiným směrem, než jsem ho vedla. No nicméně ted' to asi zjistit úplně prvotně*

nejde, že to se vlastně dozvím až v budoucnu, jestli prostě zvládnu vnučku ukočírovat tak, jak si představuju“ (A) (Uhlířová a kol., 2010).

Je zajímavé, že respondentky v souvislosti s výchovou vlastních dětí mluví v jednotném čísle, ačkoliv v té době žily s manželem nebo partnerem. Ukazuje se, že výchova leží na ženách a ony samy se cítí být odpovědné za výchovu svých dětí. I když nemají pocit viny (nebo jej nepřiznávají otevřeně), je z jejich odpovědí cítit obavu, aby se neopakovala situace s vlastními dětmi: „*akorát člověk nikdy neví, jestli prostě se to potom časem nějak změní“ (B).*

Výzkumná otázka č. 3: S jakými problémy se prarodiče – pěstouni potýkají a kde hledají pomoc?

V případě problémů prarodiče – pěstouni hledají pomoc v nejbližší rodině - u manžela, dětí, partnerů. V souvislosti s pomocí nezmiňují respondentky organizace a instituce. Jen v souvislosti s učením pomoc školy při zajištění doučování.

Nejčastěji uváděný je problém s učením. Respondentky jsou frustrovány tím, že neumí svým vnukům pomoci, že nedokáží pracovat s výpočetní technikou a v době distanční výuky navíc nemohly využívat pomoc při učení, kterou nabízela škola a jiné organizace pro doučování dětí. To souhlasí s výzkumem Analýza příbuzenské pěstounské péče, podle níž jedním ze závažných problémů pěstounské péče jsou chybějící kompetence.

Jiné problémy nezmiňovaly. Může se jednat o zkresení výpovědí jednak kvůli mé pozici vůči nim, ale také kvůli aktuálně probíhající pandemii Covid-19, která ostatní běžné problémy, s nimiž se pěstouni setkávají, odsunula do pozadí (Analýza příbuzenské pěstounské péče, 2017 [online]).

Výzkumná otázka č. 4. Jakým způsobem zainteresované organizace a stát pomáhají prarodičům – pěstounům roli zvládnout?

Z výzkumu vyplývá, že úroveň vnímání zabezpečení pěstounské péče ze strany prarodičů je ovlivněna zejména skutečností, zda daný pěstoun pobírá či nepobírá odměnu pěstouna. Ukázalo se, že i tam, kde nastaly velké výchovné problémy, vnímají prarodiče úroveň zabezpečení jako dostačující. Na druhou stranu tam, kde odměna pěstouna přiznána nebyla a pěstoun se kvůli pěstounství dostal do problematické finanční situace, je vnímání zabezpečení pěstounství velmi kritické. Pěstoun hovoří o tom, že „*stát se na něj úplně*

vykašlal a doplácí na to i syn” (A). Tuto nespravedlnost v sociálním systému pěstounství vnímají i někteří pěstouni odměnu pěstouna pobírající.

Bez ohledu na tuto situaci ale všichni pěstouni oceňují a využívají služeb doprovázející organizace. Její pozitivní přínos vyzdvihly všechny babičky, bez ohledu na věk dítěte v péči a bez ohledu na dobu pěstounské péče. Pěstouni využívají školení, akce, na kterých si mohou předat zkušenosti, zabezpečení kroužků, táborů apod. V případech výchovných problémů využívají také odbornou pomoc. To je známka, že jsou o možnostech využití těchto služeb dostatečně informováni a vědí, na koho se mohou obrátit v případě potřeby a nouze. Lze říci, že doprovodné organizace jsou vnímány respondentkami jako místa, kam se mohou obrátit s prosbou o pomoc.

Naopak stát podle vyjádření dotazovaných selhává. Od státu je očekávána finanční pomoc. Pouze jedna respondentka si nemyslím, že by měl stát více pomoci. V souvislosti s rolí státu v oblasti příbuzenské pěstounské péče je zmiňována nespravedlnost a neadekvátní přístup: *„Ale někdy ta babička, která se dostane do role pěstounky a nedosáhne na tuto odměnu, tak se může dostat do velkých finančních potíží, protože je často závislá jenom na svém důchodu a potom ta rodina opravdu musí živořit...”*(A)

Ačkoliv přepis hovorů a analýza působí dojmem, že respondentky svou roli pěstounek svých vnuků přijaly, selhání v otázkách výchovy nepocítují, přesto všechny mimo záznam uvedly, že pro ně byl předmět rozhovoru traumatizující a velmi emocionálně vyčerpávající.

Závěr analýzy dat

Výsledky analýzy potvrzují závěry uváděné v dokumentech Nadačního fondu J&T a v Analýze příbuzenské péče v ohledu na roli, jakou přijímají prarodiče - pěstouni. Uvědomují si, že musí vystupovat ve dvojroli prarodič – rodič. Jako prarodiče musí být laskaví, jako rodiče přísní a důslední. Potíže, s nimiž se potýkají, se týkají především nízké schopnosti prarodičů pomoci dětem s učením a výpočetní technikou. Většina se snaží zabezpečit péči svých vnuků podle jejich potřeb. To se jim daří. Jediná oblast, kde selhávají a jsou to ochotni připustit, je pomoc s učením. Zde se projevuje generační propast, neschopnost zvládnout práci s moderními technologiemi. To je také místo, kde mohou pomoci doprovázející organizace. Vůči těmto organizacím mají respondentky důvěru, očekávají a vyhledávají pomoc, radu, prostor pro sebevzdělávání. Přístup státu vnímají respondentky spíše negativně optikou finanční podpory. Nedostatečnou finanční

podporu a lepší finanční podmínky pro pěstouny nepříbuzné vnímají negativně. Přesto nezpochybňují svou roli pěstounů. Výzkum neprokázal, že by prarodiče dělali stejné chyby při výchově vnuků, jako v případě dětí. Bylo však poznat, že si respondentky nejsou jisté, zda nějakou chybu při výchově neudělaly. Většinou se snažily argumentovat výsledky výchovy starších a bezproblémových dětí, ale pochybnosti vždycky zmínily. Vůči doprovodným organizacím mají důvěru, jen je ještě více potřeba věnovat se chybějícím kompetencím prarodičů. Především práci s moderními technologiemi. Zde je prostor pro návrh dalších školení a tréninků.

Závěr

Téma jsem si vybrala záměrně, jelikož je mi lidsky i pracovně blízké. Jako pracovnice OSPOD přicházím do kontaktu s pěstouny a organizuji pro ně akce a školení.

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala problematikou příbuzenské pěstounské péče. Konkrétně jejím smyslem bylo objasnit, a to jak v rámci teoretické, tak i výzkumné části, jak prarodiče - pěstouni pohlíží na výchovu svých dětí a vnuků a jak vnímají zabezpečení této výchovy nejen z jejich strany, ale i ze strany státu a doprovázející organizace. Cílem bylo odhalit nedostatky v systému sociálně-právní ochrany dětí a napomoci tak jeho zkvalitnění.

Pěstounská péče má u nás velkou tradici a je velmi pevně ukotvena v sociálním systému. Mnohé výzkumy, na něž se odkazuji ve své teoretické části, potvrzují, že tato péče je velmi efektivní náhradní rodinnou péčí, selhává v minimálním procentu a děti z této péče mají daleko nižší nápad kriminality než děti z péče ústavní. Množství sociálních dávek teoreticky zajišťuje pěstounům stabilní finanční zázemí a služby doprovázejících organizací zase pomáhají se vzděláváním dětí i pěstounů, odbornou pomocí apod.

Tento na první pohled robustní a dobře propracovaný systém pěstounské péče ovšem občas selže. Je to sice jen v přibližně jednom procentu, nicméně i toto číslo by teoreticky mohlo být nižší.

Výzkumy v mé práci citované totiž upozorňují na to, že ne všechny děti jsou z rodin odebírány na základě skutečně oprávněného důvodu. A když si uvědomíme, že děti ze selhávajících rodin jsou na tom z hlediska psychosomatického vývoje lépe, než děti z rodin pěstounských, jak ukazují jiné výzkumy v mé práci uvedené, pak odebrání dítěte rodičům musí být o to pečlivěji a důsledněji zvažováno ze všech hledisek. Zvláště pak, pokud jsme se přesvědčili, že v příbuzenské pěstounské péči u babiček děti dostanou v podstatě stejnou výchovu, jakou prošli rodiče, kteří selhali.

To samozřejmě klade daleko větší důraz na vzdělání a kompetenci sociálních pracovníků, ale i soudů, které o těchto záležitostech formálně rozhodují. A často rozhodují bohužel jen formálně. V opačném případě by se nemohlo stát, že by například dítě bylo svěřeno do péče prarodiče, kterému byly v minulosti také odebrány děti, anebo že příbuzenská pěstounská péče selhala kvůli nedostatečnému finančnímu zajištění pěstouna, jako se stalo v jednom z mých případů.

Jako velmi důležitý úkol vnímám také nastavení systému kvalitního průběžného vzdělávání pěstounů, a to nejen v oblasti péče a výchovy dítěte, ale také v oblasti základů

moderní techniky, angličtiny a přírodovědných předmětů tak, aby prarodiče mohli alespoň částečně smazat mezigenerační rozdíl a držet krok se svými vnuky, pokud jde o jejich vzdělání. Z mého výzkumu totiž mimo jiné vyplynulo, že prarodiče si v období pandemie nevěděli rady s technikou a doučováním svých vnuků, což zcela zbytečně mohlo rozevřít nůžky mezi nimi a jejich vrstevníky.

Chápu, že tlak na pracovníky v oblasti sociálně-právní ochrany dětí je s ohledem na jejich omezené kapacity veliký a vždy může dojít k ojedinělému selhání jedince. Nicméně každé, byť drobné zlepšení systému může zajistit o něco kvalitnější život našim dětem, které se z různých důvodů ocitly bez rodičů. A o to by nám všem mělo jít nejvíce.

Bibliografie

BUBLEOVÁ, Věduna a kol. 2011. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, o.s. ISBN 978-80-87455-01-2.

DUNOVSKÝ, Jiří a kol. 1999. *Sociální pediatrie vybrané kapitoly*. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-7169-254-9.

FAHLBERG, Vera. 2012. *A child's journey through placement*. London : Jessica Kingsley Publishers. ISBN 978-18-490-5898-8.

GABRIEL, Zbyněk, NOVÁK, Tomáš. 2008. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN 978-80-247-1788-3

HENDL, Jan. 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-040-2.

JIRÁSKOVÁ, Věra a kol. 2005. *Mezigenerační porozumění a komunikace*. Praha: Eurolex Bohemia. ISBN 80-86861-80-5.

MACELA, Miloslav at all. 2019. Vyd. 2. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR. ISBN 978-80-7598-481-4.

MATĚJČEK, Zdeněk a kol. 1999. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-304-8.

MIOVSKÝ, Michal. 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-247-1362-4.

NAKONEČNÝ, Milan. 2000. *Lidské emoce*. Praha: Academia. ISBN 80-200-0763-6.

NAVRÁTIL, Pavel. 2001. Vyd. 1. *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman. ISBN 80-903070-0-0.

PAZLAROVÁ, Hana a kol. 2016. *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1020-7.

PEMOVÁ, Terezie, PTÁČEK, Radek. 2012. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-4317-2.

SMOLÍKOVÁ, Veronika. 2014. *Tradice pěstounské péče v českých zemích*. Ostrava: Key Publishing. ISBN 978-80-7418-218-1.

ŠVARŤÍČEK, Roman, ŠEĎOVÁ, Klára. 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. ISBN 978-80-26-2064-46.

VÁGNEROVÁ, Marie. 2007. *Vývojová psychologie II dospělost a stáří*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1318-5.

VRÁNOVÁ, Lucie. 2011. *Sociálně-právní analýza přechodné pěstounské péče v České republice*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, o.s. ISBN 978-80-87455-09-8.

Internetové zdroje :

Analýza fungování institutu dohod o výkonu pěstounské péče v ČR. [online]. 2015. Sociofaktor. [cit. 2021-03-11]. Dostupné z: [http://Analýza fungování institutu dohod o výkonu pěstounské péče v ČR \(mpsv.cz\)](http://Analýza_fungování_institutu_dohod_o_výkonu_pěstounské_péče_v_ČR_(mpsv.cz)).

Analýza příbuzenské pěstounské péče 2017. In: Institut projektového řízení a.s. [online]. [cit. 2021-03-13]. Dostupné z: [http://Analyza-situace-pribuzenske-pestounske-pece\(1\).pdf](http://Analyza-situace-pribuzenske-pestounske-pece(1).pdf) (pravonadetstvi.cz).

KUBÍČKOVÁ, Hana, 2020. *Specifika příbuzenské pěstounské péče v kontextu transgenerační psychické zátěže v rodině*. Sociální pedagogika/Social Education, 8(2), 84–99. [cit. 2021-02-15]. Dostupné z: https://STUDY_8-2-2020_2122_T_SocEd.pdf.

LUMOS. *Předčasně ukončená pěstounská péče*. [online]. [cit. 2021-03-19]. Dostupné z: http://Lumos_ZPRAVA_predcasne_ukonceni_pp.pdf (contentfiles.net).

Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. [cit. 2021-03-20]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/>.

MIKULAJOVÁ, Kateřina. 2015. *Právní prostor: Několik úvah k příbuzenské pěstounské péči*. (online) Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/nekolik-uvah-k-pribuzenske-pestounske-peci>.

Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. [cit. 2021-03-20]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/>.

MVČR, *Hodnocení systému péče o ohrožené děti III*. [online]. [cit. 2021-03-24]. Dostupné z: www.mvcr.cz/clanek/hodnoceni-systemu-pecce-o-ohrozene-deti.aspx

NADAČNÍ FOND J&T, 2014. *Náhradní rodinná péče vykonávaná příbuznými dítěte*. Praha: MPSV. [cit. 2021-02-18]. Dostupné z: [http://Náhradní rodinná péče vykonávaná příbuznými dítěte | Virtuální knihovna - NRP \(knihovnanrp.cz\)](http://Náhradní%20rodinná%20péče%20vykonávaná%20příbuznými%20dítěte%20|%20Virtuální%20knihovna%20-%20NRP%20(knihovnanrp.cz)).

PÖTHE, Peter, 2016. *Seminář Náhradní rodinná péče očima odborníků* [online]. [cit. 2021-03-17]. Dostupné z: <https://hledamerodice.cz/2016/10/13/seminar-nahradni-rodinna-pecce-ocima-odborniku/>

PTÁČEK, R., H. KUŽELOVÁ a L. ČELEDOVÁ. 2011. *Vývoj dětí v náhradních formách péče*. Praha: MPSV. [cit. 2021-03-17]. Dostupné z: <http://0152838a-6c55-7fc1-7ec3-f90d916e56a4> (mpsv.cz).

STEENBAKKERS, Anne, I.T. ELLINGSEN, S. van der STEEN a kol. 2018. *Psychosocial Needs of Children in Foster Care and the Impact of Sexual Abuse*. [online]. [cit. 2021-03-18]. Dostupné z: <http://Psychosocial Needs of Children in Foster Care and the Impact of Sexual Abuse | SpringerLink>.

ŠTĚRBOVÁ, Dana, 2009. *Aktuální otázky náhradní rodinné péče*. Triada poradenské centrum [online]. [cit. 2021-03-24]. Dostupné z: http://detskyusvit.cz/wp-content/uploads/2018/08/sbornik_2009.pdf.

UHLÍŘOVÁ a kol., 2010. *Dítě ve výchově příbuzných*. Rozum a cit. [online]. [cit. 2021-03-17]. Dostupné z: http://pestounskapece.cz/file_prirucky-a-publikace/RaC/Dite_ve_vychove_pribuznych%282010%29.pdf.

Právní předpisy:

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb.; *Ústava České republiky*

Listina základních práv a svobod vyhlášená pod č. 2/1993 Sb.

Sdělení č. 104/1991 Sb., *Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte*. Dostupný z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-104>.

Zákon č. 89/2012 Sb., *občanský zákoník*, ve znění pozdějších předpisů. In: Sbíрка zákonů České republiky. Dostupný také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>.

Zákon č. 359/1999 Sb., *o sociálně-právní ochraně dětí*, ve znění pozdějších předpisů. In: Sbíрка zákonů České republiky. Dostupný také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>.

Seznam tabulek a grafů

Tab. 1: Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí MPSV za rok 2019.....21

Tab. 2: Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí MPSV za rok 2019.....21

Seznam zkratek

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

OSPOD – orgán sociálně-právní ochrany dětí

ORP - Obec s rozšířenou působností

MVČR – Ministerstvo vnitra České republiky

PP – pěstounská péče

PPP – příbuzenská pěstounská péče

Anotace

Tato bakalářská práce má za cíl objasnit, jak prarodiče - pěstouni pohlížejí na péči o své vnuky v pěstounské péči a jak vnímají výchovu svěřených vnuků v kontextu svého života. Bakalářská práce se zaměřuje na zodpovězení otázek, jak prarodiče – pěstouni vnímají svou roli, jak pohlíží na výchovu svých dětí a vnuků, jak vnímají zabezpečení této výchovy nejen z jejich strany, ale i ze strany státu a doprovázející organizace. V závěru jsou shrnuty hlavní problémy, se kterými se prarodiče – pěstouni v současné době nejčastěji potýkají.

Klíčová slova: sociálně-právní ochrana dětí, náhradní rodinná péče, příbuzenská pěstounská péče, osoba pečující, sociální pracovník, problémy příbuzenské pěstounské péče

Annotation

This bachelor thesis aims to clarify how grandparents - foster parents view the care of their grandchildren in foster care and how they perceive the education of entrusted grandchildren in the context of their lives. The bachelor thesis focuses on answering the questions of how grandparents - foster parents perceive their role, how they view the upbringing of their children and grandchildren, how they perceive the provision of this upbringing not only by them, but also by the state and accompanying organizations. In the end, the main problems that grandparents - foster parents currently face most often are summarized.

Key words: Social-law child protection, foster care, family foster care, caregiver, social worker, the problems of kinship foster care